

Registro Nr. 2918

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJOS ARCHYVAS

FONDAS NR. 370 (SA)

**SKUODO (JOHANESBURGO) MAGDEBURGINIS TEISMAS
ШКУДСКИЙ (ИОГАНИСБЕРГСКИЙ) МАГДЕБУРГСКИЙ СУД**

**TVIRTINAMŲJŲ, EINAMŲJŲ REIKALŲ AKTŲ IR DEKRETŲ KNYGŲ
APYRAŠAS NR. 1**

CHRONOLOGINĖS RIBOS: 1707–1785 m.

LIETUVOS VALSTYBĖS ISTORIJOS ARCHYVAS
PAŽYMA APIE SKUODO (JOHANESBURGO) MAGDEBURGINIO TEISMO
FONDA NR. 370 (SA)
2021-12-22 Nr. A7-73
Vilnius
I. INFORMACIJA APIE FONDO SUDARYTOJĄ

Miestų savivaldos institucijų XVI–XVIII a. įrašų, arba aktų knygos – vienas svarbiausių šaltinių Lietuvos miestų istorijos tyrinėtojams. Jos padeda išaiškinti pakitimus miestų savivaldos institucijų veikloje ir nustatyti miestiečių kultūrinį lygį¹. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK) teisę organizuoti savivaldą turėjo tie miestai, kuriems valdovas suteikdavo vadinamąją Magdeburgo privilegiją, t. y. teisę tvarkytis pagal Magdeburgo miesto (Vokietijoje) pavyzdį². Magdeburgo teisę pirmiausia gavo sostinė Vilnius. Ją suteikė Lietuvos didysis kunigaikštis (toliau – Ldk) Jogaila 1387 m. Vėliau ta teisė buvo suteikta Kaunui (1408 m.), Trakams (1409 m.) ir kitiems miestams. Intensyviausiai Magdeburgo teisė LDK plito po 1564–1566 m. reformų ir 1569 m. Liublino unijos. Tada magdeburginės privilegijos pradėtos suteikinti ir mažesnėms gyvenvietėms bei miesteliams. Iki 1776 m. savivaldos teisės buvo duotos 28 miestams. Vieni iš jų buvo privatūs, t. y. įkurti privačiose valdose, kiti valstybiniai arba didžiojo kunigaikščio. Prie pirmųjų priklausė Kretinga, Skuodas, Biržai, Kėdainiai ir artimas jiems bažnytinis miestas Varniai, o visi kiti buvo valstybiniai³.

XV a. pabaigoje–XVI a. pradžioje Skuodo dvaras buvo nedidelis. Laikui bėgant jis išaugo. Plėtėsi prekyba su Rytprūšiais, o per juos – ir su tolimesniais kraštais. Tada Skuodas, būdamas prie didžiojo susisiekimo kelio, prekybos srityje atliko savotiško tarpininko vaidmenį. XVI a. II pusėje pagyvėjus prekybai lietuviškais grūdais su užsieniu, Skuodo dvarui susidarė

¹ KIAUPA, Zigmantas, „Lietuvos miestų savivaldos organų įrašų knygos XVI-XVIII amžiuje“, *Jaunųjų istorikų darbai: respublikinės jaunųjų istorikų konferencijos tezės* kn. 3 (1980), p. 113.

² KIAUPA, Zigmantas, „Miestai“, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai* (Vilnius, 2001), p. 353. Seniausias Lietuvos savivaldis miestas yra Klaipėda. Pasak Jolantos Karpavičienės, 1258 m. suteikta Liubeko teisės privilegija laikoma pakankamu argumentu Klaipėdą traktuoti kaip pirmąjį savivaldų miestą dabartinės Lietuvos teritorijoje, KARPAVIČIENĖ, Jolanta, „Liubeko ir Magdeburgo teisių raiška Europoje viduramžiais ir ankstyvaisiais naujaisiais laikais“, *Acta historica universitatis Klaipedensis* t. 17 (2008), p. 29-30.

³ TYLA, Antanas, „Įvadas“, *Lietuvos magdeburginių miestų privilegijos ir aktai*, t. 1, *Joniškis, Jurbarkas* (Vilnius, 1991), p. 5.

sąlygos sustiprėti ekonomiškai. Pagyvėjusi prekyba ir amatai dvarų valdytojams ir savininkams duodavo nemažas pajamas⁴.

Kaip jau buvo minėta pradžioje, daugiausia savivaldžių miestų buvo valstybės (valdovo) žemėse. Tačiau ilgainiui, klostantis ypač stambiai žemėvaldai, Lietuvoje ėmė rasti miestelių ir net miestų privačiose valdose. Jų savininkai – Radvilos, Chodkevičiai, Kiškos, Sapiegos – siekė sudaryti geresnes sąlygas šiems miestams ir miesteliams augti bei padidinti iš jų gaunamas pajamas⁵. Vienas iš tokių privačių miestų buvo Skuodas. 1568 m. Ldk Žygimantas Augustas didikui Jonui Chodkevičiui, tuo metu ėjusiam Žemaičių seniūno pareigas, patvirtino dar iš tėvų gautą grafo titulą ir padovanojo Grūstės-Skuodo valsčių, kuriam priklausė beveik visa šiaurės Lietuvos sritis su Pikelių, Židikų, Renavo, Žemalės, Barstyčių, Ylakių, Truikinų ir Skuodo miesteliais⁶.

J. Chodkevičius, norėdamas paskatinti miestelio augimą ir pritraukti į jį daugiau vokiečių, 1572 m. gegužės 17 d. Skuodui išrūpino Kulmo teisių (Magdeburgo teisės atmaina) privilegiją. Prie dvaro besikuriančią miestelio dalį J. Chodkevičius pavadino savo vardu – Johanesbergu (Jono pilimi), tačiau šis pavadinimas neprigijo. Miesto įkūrimo dokumentas-originalas yra dingęs. Išliko tik XVII a. pabaigos vertimas į vokiečių kalbą. Istoriografijoje tvirtinama, kad Skuodo miesto įkūrimo dokumentą dar Antrojo pasaulinio karo išvakarėse saugojo seniausias miesto gyventojas – Katerfeldas. Vėliau jis pasitraukė į Vokietiją. Nuo to laiko šio dokumento likimas nežinomas. Tikėtina, kad Katerfeldas jį išsivežė su savimi⁷.

1572 m. privilegijoje buvo skelbiama, kad Johanesbergo miestelėnai gali rinkti miesto tarybą, burmistrą ir fogtą (vaitą), teisme turi vadovautis Kulmo ir Magdeburgo teisėmis, teismo sprendimai buvo kontroliuojami, apeliuoti galima buvo dvaro savininkui. Iš trijų magistrato išrinktų kandidatų vieną dvaro savininkas skirdavo burmistru. Tokia pat buvo ir vaito bei jo tarybos narių rinkimo tvarka. Burmistras paprastai buvo renkamas kasmet. Jam priklausė žemės valakas be prievolių, o mieste – namas su sklypu. Kadangi Skuode gyveno ir katalikų, ir liuteronų (vokiečių), tai mieste buvo renkami du burmistrai. 1645 m. vasario 18 d. Ldk

⁴ ŠMAIŽIENĖ, Rymantė, „Skuodas – didikų Chodkevičių įkurtas miestas“, *Žemaičių žemė* nr. 1 (2010), p. 7-8.

⁵ KIAUPA, Zigmantas, „Lietuvos miestų savivalda XIV-XVIII a.“, *Lietuvos heraldika* t. 1 (Vilnius, 1998), p. 170-171).

⁶ ŠMAIŽIENĖ, Skuodas – didikų Chodkevičių..., p. 8.

⁷ Ten pat.

Vladislavo Vazos konfirmacinėje privilegijoje reikalaujama, kad vaitas būtų vokiečių, turėtų mieste žemės⁸.

1784 m. Skuodo dvaro inventoriuje rašoma, kad mieste buvo šios gatvės: Senosios bažnyčios, Kurliandijos, Šarkės, Kvadratinė turgaus aikštė, Rojaus, Mosėdžio, Lanska (lankų, pylimo) ir Dvaro. Naujamiestyje stovėjo raštininko namas, austerija, muitinė. Minima, kad burmistru buvo Jurgis Mostovskis. Prie katalikų bažnyčios buvo špitolė ir altarija. Miestas turėjo raštininką, 6 tarėjus, 17 specialybių amatininkų. Skuode buvo 2 malūnai, vykdavo turgūs, juose būdavo prekiaujama aplinkiniuose kaimuose pagaminta produkcija⁹.

Skuodo aikštės viduryje buvo pastatytas svarbiausias miesto pastatas – rotušė, šalia jos glaudėsi įvairios krautuvėlės bei vadinamosios turgaus eilės. Sapiegų valdų plane¹⁰ pažymėta miesto rotušė su bokštu. Ji vienaukštė, langai arkiniai. Pasak Rimantės Šmaižienės, nesinorėtų tikėti, kad Skuodo rotušė tuo metu buvo vienaukštė, nes rotušių paskirtis ir statybos reikalauja, kad ji būtų dviejų aukštų. Išlikusiame vėlesniame inventoriuje jau aprašyta dviejų aukštų rotušė su jai būdingomis patalpomis. Rotušės pirmajame aukšte veikė kalėjimas, antrajame buvo teismo salė, bokšte laikrodys, kuris 1717 m. jau nebemušė. Bokšte buvo varpas. Jis sukviisdavo gyventojus į bendras sueigas, pranešdavo apie nelaimės. Rotušėje saugodavo įvairius svorio, tūrio ir ilgio matus. Rašytiniuose šaltiniuose paminėta, kad Skuodo rotušėje buvo saugomas javų saikas pūras. Visi matai turėjo būti pažymėti miesto ženklų. Aplink rotušę stovėjo medinių krautuvėlių eilė¹¹.

Lietuvos valstybės istorijos archyvo Senųjų aktų fonde saugomos dvi Skuodo (Johanesburgo) magdeburginio teismo knygos. Dokumentų chronologinės ribos apima 1707–1785 m. Daugiausiai įrašų nuo 1738 m., tačiau buvo pateikiamas įrašyti ir vienas kitas miestiečių turėtas senesnis dokumentas – 1707, 1708 ir 1736 m.

1776 m. mažesnių miestelių savivaldos panaikintos, paliktos tik Vilniui, Kaunui, Trakams bei keliems kitiems didesniems miestams. 1791–1792 m. kai kuriems miestams buvo suteiktos renovacinės privilegijos. Tačiau Skuodas (taip pat Joniškis, Alytus, Virbalis, Varniai, Vištytis, Lazdijai, Kretinga, Šventoji-Palanga ir Žagarė (senoji)) renovacinės privilegijos

⁸ KRYŽEVIČIUS, Vincas, *Lietuvos privilegijuotieji miestai* (Vilnius, 1981), p. 93, 96, 100.

⁹ ŠMAIŽIENĖ, Skuodas – didikų Chodkevičių..., p. 10.

¹⁰ 1625 m. Skuodas dvaras atiteko Sapiegoms, kurie jį valdė iki 1831 m., kai jį už dalyvavimą sukilime nusavino Rusijos caras.

¹¹ ŠMAIŽIENĖ, Skuodas – didikų Chodkevičių..., p. 10.

negavo¹². Iki 1831 m. sukilimo jį valdė Sapiegos. Už dalyvavimą 1831 m. sukilime Sapiegų dvarai, tarp jų ir Skuodo miestelis, buvo konfiskuoti. Juos nusavino Rusijos caras.

Skuodo (Johanesburgo) magdeburginio teismo knygos buvo Telšių apskrities teismo žinioje.

II. DOKUMENTŲ SUTVARKYMAS

Bendrosios žinios apie fondo dokumentus

1852 m. balandžio 2 d. Rusijos imperatorius Nikolajus I paskelbė įsaką „dėl vakarinių gubernijų centrinių senųjų aktų archyvų Kijeve, Vitebske ir Vilniuje įsteigimo“. Remiantis šiuo įsaku buvo įsteigtas Vilniaus centrinis Senųjų aktų archyvas, kuriame turėjo būti sukaupti visi LDK veikusių įstaigų ir institucijų aktai, surašyti iki 1799 m. Šio archyvo direktoriumi buvo paskirtas Nikita Gorbačevskis. Archyvo išlaidoms iš valstybės išdo buvo skirta 2 300 rublių, o jo veiklą kontroliavo Rusijos imperijos liaudies švietimo ministerija.

Telšių apskrities teismas, kuriam priklausė Telšių pilies ir žemės teismų knygos, 1853 m. kovo-birželio mėn. perdavė Vilniaus centriniam senųjų aktų archyvui 46 bylas¹³. Bylų perdavimo žiniaraštyje buvo nurodyta, kad 16 bylų priklausė Telšių pilies teismui, 27 bylos – Telšių žemės teismui, 2 bylos Skuodo (Johanesburgo) ir 1 byla Kretingos (Karolštato) magdeburginiams teismams¹⁴.

1872 m. buvo išleistas N. Gorbačevskio sudarytas spausdintinis Vilniaus senųjų aktų archyvo bylų inventorinis apyrašas, pavadintas Katalogu, kuriame buvo įrašytos 18 243 bylos. Skuodo (Johanesburgo) magdeburginio teismo bylos (2 vienetai) N. Gorbačevskio kataloge sudarė atskirą grupę (Gor. Nr. 15381-15382)¹⁵. Pagal dokumentų pobūdį N. Gorbačevskis visas bylas pavadino Johanesburgo arba Skuodo magdeburgijos aktų knygomis. Ankstyviausias dokumentas buvo 1738 m., vėlyviausias – 1785 m. Kiekvienai bylai kataloge suteiktas inventorinis numeris, nustatytos chronologinės ribos, nurodytas lapų kiekis.

¹² KRYŽEVIČIUS, Lietuvos privileijuotieji..., p. 88-89.

¹³ *Archiwum akt dawnych w Wilnie w okresie od 1795 do 1922 roku: rys historyczny*, opr. R. Mienicki (Wilno, 1923), s. 48.

¹⁴ „Дело о передаче древних актов книг Тельшевским уездным судом“, LVIA, f. 594, ap. 1, b. 664, l. 532-534.

¹⁵ ГОРБАЧЕВСКИЙ, Никита, *Каталог древним актовым книгам губерний Виленской, Гродненской, Минской и Ковенской* (Вильна, 1872), с. 546.

XX a. vykę pasauliniai karai ir okupacijos skaudžiai atsiliepė Vilniaus centriniam senųjų aktų archyvui. Jis ne kartą buvo išvežtas į užsienį ir vėl grąžintas į Lietuvą. Nemažai bylų dingo arba atsidūrė kitų šalių archyvuose. Po antro pasaulinio karo Vilniaus centrinio senųjų aktų archyvo bylos perėjo LTSR centrinio valstybinio archyvo žinion. 1946 m., siekiant įvesti tikslią Lietuvos archyvuose saugomų fondų apskaitą ir kontrolę, Vyriausioji archyvų valdyba prie TSRS vidaus reikalų ministerijos išleido potvarkį, kuriuo LTSR archyvų valdybai nurodoma užregistruoti visus tuo metu buvusius archyvų fondus, suteikiant jiems numerius. Vykdam šį potvarkį, 1949–1951 m. Skuodo (Johanesburgo) magdeburginio teismo fondui buvo suteiktas Nr. 370 (SA).

1957 m. sausio 1 d. Vilniuje buvo įsteigtas LTSR centrinis valstybinis istorijos archyvas, kuriam iš LTSR centrinio valstybinio archyvo buvo perduoti Senieji aktai, tame tarpe ir Skuodo (Johanesburgo) magdeburginio teismo fondas. Fondą Nr. 370 (SA) „Skuodo (Johanesburgo) magdeburginis teismas“ sudarė vienas apyrašas. N. Gorbačevskio katalogas buvo naudojamas kaip šio fondo apyrašo Nr. 1 apskaitos dokumentas, pagal kurį jam priklausė dvi bylos.

1976 ir 1980 m. Lietuvos TSR centriniam valstybiniam istorijos archyve atlikus Skuodo (Johanesburgo) magdeburginio teismo fondo Nr. 370 (SA) bylų kiekio ir fizinės būklės patikrinimą, buvo nustatyta, kad pagal spausdintinį N. Gorbačevskio katalogą, bylų grupėje Nr. 15381–15382 faktiškai yra dvi bylos. Taigi patikrinimas patvirtino faktinį fondui priklausančių bylų kiekį.

2021 m. naujai sudarius Skuodo (Johanesburgo) magdeburginio teismo fondo Nr. 370 (SA) apyrašą Nr. 1, jame faktiškai yra 2 apskaitos vienetai.

Iš viso Skuodo (Johanesburgo) magdeburginio teismo fonde Nr. 370 (SA) yra 2 apskaitos vienetai, kurių chronologinės ribos 1707–1785 m.

Tvirtinamųjų, einamųjų reikalų aktų ir dekretų knygų apyrašas Nr. 1

Iš naujo patyrinėti ir pertvarkyti Senuosius aktus imtasi, norint ištaisyti N. Gorbačevskio Senųjų aktų kataloge pastebėtus bylų aprašymo trūkumus ir netikslumus. 2021 m., sudarant naują Skuodo (Johanesburgo) magdeburginio teismo fondo Nr. 370 (SA) apyrašą Nr. 1, buvo atlikti šie darbai:

- 1) bylų kiekio, fizinės būklės patikrinimas;
- 2) bylų priklausymo fondui nustatymas;

- 3) dokumentų tikslių chronologinių ribų nustatymas;
- 4) bylų antraščių lietuvių ir rusų kalbomis sudarymas;
- 5) naujų numerių suteikimas apskaitos vienetams.

Naujai sudarytame Skuodo (Johanesburgo) magdeburginio teismo fondo Nr. 370 (SA) apyrašo Nr. 1 kiekviena iš 2 į N. Gorbačevskio katalogą įrašytų bylų gavo naują apskaitos numerį, tačiau šalia lieka nurodyti ankstesni N. Gorbačevskio katalogo numeriai.

Fondo Nr. 370 (SA) apyrašą Nr. 1 sudaro tvirtinamųjų, einamųjų reikalų aktų ir dekretų knygos. Bylų dokumentų chronologinės ribos 1707–1785 m. Seniausioje 1707–1752 m. tvirtinamųjų reikalų aktų ir dekretų knygoje įrašyta daugiau nei 230 dokumentų.

Tvirtinamieji aktai – tai testamentai, pirkimo-pardavimo arba keitimo sutartys; dovanojimo raštai, kvitaciniai užrašai, paskolos, prekybiniai sandėriai ir kt. Didelę vertę turi išlikę testamentai. Jie atskleidžia Skuodo gyventojų socialinio-ekonominio išsivystymo ir teisinės kultūros lygį. Einamųjų reikalų aktus sudaro skundai, pareiškimai, šaukimai į teismą, vaznių liudijimai apie šaukimų į teismą įteikimą, nukentėjusiųjų žaizdų apžiūros aktai (obdukcijos) ir kt.

Tvarkant Skuodo (Johanesburgo) magdeburginio teismo fondo Nr. 370 (SA) apyrašo Nr. 1 bylas, nefondinių bylų jame nerasta. Bylų datų, fizinio stovio arba sudėties ypatybės yra nurodytos apyrašo Nr. 1 lentelės pastabų skiltyje. Aktų knygose esantys dokumentai parašyti lenkų ir vokiečių kalbomis. Tvarkant pirmą apyrašą, sudarytos naujos bylų antraštės lietuvių ir rusų kalbomis, tiksliau nustatytos bylų chronologinės ribos ir lapų kiekis.

Iš viso į fondo Nr. 370 (SA) Skuodo (Johanesburgo) magdeburginio teismo apyrašą Nr. 1 įrašyti 2 apskaitos vienetai, kurių chronologinės ribos 1707–1785 m.

Informacijos ir sklaidos skyriaus
vyriausioji specialistė

Violeta Pansevič

**ПЕРЕВОД СПРАВКИ ФОНДА № 370
„ШКУДСКИЙ (ИОГАНИСБЕРГСКИЙ) МАГДЕБУРГСКИЙ СУД“**

I. ИНФОРМАЦИЯ О ФОНДООБРАЗОВАТЕЛЕ

Одним из важнейших источников для исследователей истории литовских городов являются книги записей или актовые книги городских самоуправлений XVI-XVIII вв. Они помогают объяснить изменения в деятельности городских самоуправлений и определить культурный уровень горожан. В Великом Княжестве Литовском (далее – ВКЛ) право на организацию самоуправления принадлежало тем городам, которым правитель предоставил так называемое Магдебургское право, то есть право управления по образцу города Магдебург (Германия). Магдебургское право в первую очередь получило Вильно. Это право в 1387 г. ему предоставил великий князь литовский (далее – Вкл) Ягайло. Позже это право было предоставлено для Ковна (1408 г.), Трок (1409 г.) и других городов. Наиболее интенсивное распространение Магдебургского права в ВКЛ произошло после реформ в 1564–1566 гг. и Люблинской унии в 1569 г. Тогда привилегии с Магдебургским правом начали предоставляться и более мелким поселениям и городам. До 1776 г. право самоуправления получили 28 городов. Некоторые из них были частными, т. е. были учреждены в частных владениях, другие – государственные или принадлежали великому князю. Кретинген, Шкуды, Бирже, Кейданы и близлежащий духовный город Ворне принадлежали первой группе, а все остальные – второй группе.

В конце XV в.–начале XVI в. Шкудское имение было небольшое. Со временем оно разрослось. Торговля с Восточной Пруссией, а через нее и с самыми удаленными регионами расширялась. Тогда Шкуды, находившиеся рядом с главным торговым путем, выступали как своеобразный посредник в торговле. Во второй половине XVI в. с возрождением торговли литовским зерном за границей были созданы условия для экономического укрепления Шкудского имения. Возросшая торговля и ремесла приносили значительные доходы управляющим и владельцам имений.

Как упоминалось вначале, большинство городов, получивших право самоуправления, находились на государственной земле (принадлежавшей правителям). Однако со временем, с развитием особенно крупных земельных владений, городки и даже города в ВКЛ учреждались в частных владениях. Их владельцы – Радзивиллы, Ходкевичи, Кишки, Сапеги – стремились создать лучшие условия для роста этих городов и

увеличения их доходов. Одним из таких частных городов были Шкуды. В 1568 г. Вкл Сигизмунд II Август подтвердил титул графа, полученный еще от родителей, шляхтичу Яну Ходкевичу, который в то время был Жмудским старейшиной, и подарил ему Грустенско-Шкудскую волость, в которую входила почти вся часть Северной Литвы с городками Пикели, Жидыки, Реново, Жемеляны, Барстычи, Илоки, Труйкины и Шкуды.

Стараниями Я. Ходкевича Шкуды 17 мая 1572 г. получили привилегию с Кульмским правом (вариант Магдебургского права), который в этот способ стремился стимулировать дальнейший рост города и привлечь в него немецких купцов. Я. Ходкевич назвал своим именем – Йоганесбергом (замком Яна) – часть города, находившуюся возле имения. Однако это название не прижилось. Оригинал учредительного документа города отсутствует. Уцелел только перевод на немецкий язык с конца XVII в. В историографии утверждается, что накануне Второй мировой войны учредительный документ города Шкуды хранил самый старый житель города – Катерфельд. Затем он уехал в Германию. Судьба этого документа на тот момент неизвестна. Вероятно, Катерфельд взял его с собой.

В привилегии с 1572 г. провозглашалось, что шкудские горожане могли избирать магистрат, бургомистра и войта, в суде должны были соблюдать Кульмское и Магдебургое право, судебные решения контролировались, апелляцию можно было подавать владельцу имения. Одного из трех кандидатов, избранных магистратом, владелец имения назначал бургомистром. Процедура избрания войта и членов магистрата была такой же. Бургомистр обычно избирался ежегодно. Он владел одной волокой земли без повинностей, а в городе – домом с участком земли. Поскольку в Шкудах жили и католики, и лютеране (немцы), в городе избирались два бургомистра. В конфирмационной привилегии Вкл Владислава IV с 18 февраля 1645 г. требовалось, чтобы войт был немцем, имел землю в городе.

В инвентаре Шкудского имения с 1784 г. указано, что в городе были следующие улицы: Старокостельная, Курляндская, Шаркевская, Квадратная рыночная площадь, Райская, Моседская, Рыночная, Лукская и Дворцовая. В новообразованном городе находился дом писаря, постоялый дом (заезжий) и таможня. Отмечается, что бургомистром был Юрий Мостовский. Рядом с католическим костелом находилось помещение для содержания нетрудоспособных лиц (богодельня) и алтарий. В городе был писарь, 6 радцов, ремесленники 17 специальностей. В Шкудах были 2 мельницы,

рыночная площадь служила местом торговли, здесь продавалась продукция, произведенная в окрестных деревнях.

В Шкудах посреди площади было построено самое важное здание города – ратуша, рядом с ней располагались различные магазины и так называемые рыночные лавки. Ратуша с башней отмечена на плане имения Сапег. Она одноэтажная, окна арочные. По словам Риманте Шмайжене, трудно поверить, что Шкудская ратуша в то время была одноэтажной, потому что по назначению и конструкции ратуша требует, чтобы она была двухэтажной. В сохранившейся более поздней описи уже описана двухэтажная ратуша с характерными для нее помещениями. На первом этаже ратуши находилась тюрьма, на втором – зал для заседаний суда, в башне находились часы, которые в 1717 г. уже не работали. В башне находился колокол. Он созывал жителей на общие собрания, сообщал о бедствиях. Ратуша сохранила различные меры веса, объема и длины. В письменных источниках упоминается, что в Шкудской ратуши хранилась пура – мера зернового хлеба. Все меры должны были быть отмечены знаком города. Вокруг ратуши стоял ряд деревянных лавок.

Две актовые книги Шкудского (Йоганисбергского) магдебургского суда хранятся в фонде Древних актов Литовского государственного исторического архива (далее – ЛГИА). Хронологические рамки документов – 1707–1785 гг. Наибольшее количество записей с 1738 г., но иногда для записи предоставлялись и более старые горожанам принадлежавшие документы – с 1707, 1708 и 1736 гг.

В 1776 г. самоуправления более мелких городов были отменены, они остались только в Вильне, Ковне, Троках и в нескольких других крупных городах. В 1791–1792 гг. некоторым городам вновь предоставлены привилегии о самоуправлении. Однако Шкуды (а также Янишки, Вержболово, Виштынец, Лаздияй, Ворне, Кретинген, Швянтойи, Жагоры) привилегию о самоуправлении не получили. До восстания 1831 г. Шкуды принадлежали Сапегам. За участие в восстании 1831 г. были конфискованы имения Сапегов, в том числе и город Шкуды. Они из города были обращены в местечко.

Книги Шкудского (Йоганисбергского) магдебургского суда были введены в Тельшевского уездного суда.

СОЗДАНИЕ ФОНДА И ЕГО СТРУКТУРА

Сведения о фонде

2 апреля 1852 г. император России Николай I издал указ „об учреждении в Киеве, Витебске и Вильно центральных архивов древних актов“. Согласно этому указу, в Виленском центральном архиве Древних актов, которое курировало министерство народного просвещения Российской империи, должны были быть собраны все документы, составленные до 1799 г. Директором архива был назначен Никита Горбачевский. Для нужд учреждения из государственной казны выделено 2 300 рублей.

Тельшевский уездный суд, которому принадлежали книги Тельшевского городского и земского судов, в марте-июне 1853 г. передал Виленскому центральному архиву древних актов 46 дел. В числе этих дел, согласно передаточной описи, Тельшевскому городскому суду принадлежали 16 дел, Тельшевскому земскому суду – 27, Шкудскому (Иоганисбергскому) магдебургскому суду – 2 дела и Кретингенскому (Карольштадскому) магдебургскому суду – 2 дела.

В 1872 г. Н. Горбачевским была издана опись-каталог дел, находящихся в Виленском центральном архиве Древних актов. В него были внесены 18 243 дела. Шкудский (Иоганисбергский) магдебургский суд, как и другие учреждения ВКЛ, в каталоге проходила как отдельная группа дел, имевшая 2 единицы (Гор. № 15381–15382). По виду документов Н. Горбачевский все дела причислил к актовым книгам. Самым древним был документ с 1738 г., самым поздним с 1785 г. Каждое дело получило инвентарный номер, были указаны хронологические рамки документов и количество листов.

В XX веке прошедшие мировые войны, оккупации, экономическая разруха болезненно отозвались на судьбе Виленского центрального архива Древних актов. Он несколько раз был вывезен за границу. Немало дел потерялось или оказалось в архивах соседних государств. После войны дела Виленского центрального архива Древних актов перешли в ведение Центрального государственного архива Лит.ССР. В 1946 г. Архивное управление Лит.ССР получило указание Главного Архивного управления при МВД СССР о взятии всех архивных фондов на учёт и присвоении им номеров. Выполняя это указание в 1949–1951 гг. фонду «Шкудский (Иоганисбергский) магдебургский суд» был присвоен № 370.

1 января 1957 г. в Вильнюсе был учрежден Центральный государственный исторический архив Лит.ССР, в который из Центрального государственного архива были переданы Древние акты, в том числе и фонд «Шкудский (Иоганисбергский) магдебургский суд». Фонд № 370 «Шкудский (Иоганисбергский) магдебургский суд» состоял из одной описи. Печатный каталог Н. Горбачевского использовался как документ учёта описи № 1, согласно которому ей принадлежали 2 дела.

В 1976 и 1980 гг. в Центральном государственном историческом архиве Лит.ССР была проведена проверка наличия и состояния дел фонда № 370 «Шкудский (Иоганисбергский) магдебургский суд». В результате проверки установлено, что в группе дел печатного каталога Н. Горбачевского № 15381–15382 (2 единицы хранения), который использовался как документ учёта описи № 1, оказались в наличии 2 дела. Её результаты подтвердили фактическое наличие дел, принадлежащих этому фонду.

После составления в 2021 г. новой описи № 1 фонда № 370 «Шкудский (Иоганисбергский) магдебургский суд» в ней были учтены 2 единицы хранения.

Итого в фонде № 370 «Шкудский (Иоганисбергский) магдебургский суд» имеются 2 единицы хранения, хронологические рамки которых 1707–1785 гг.

Первая опись фонда № 370 «Шкудский (Иоганисбергский) магдебургский суд»

Недостатки и неточности в описании дел печатного каталога Н. Горбачевского явились стимулом для исследований Древних актов. При составлении в 2021 г. новой описи № 1 фонда № 370 «Шкудский (Иоганисбергский) магдебургский суд» были проведены следующие работы:

1. проверка наличия и физического состояния дел, ведение точного фактического учёта Древних актов;
2. фондирование;
3. уточнение хронологических рамок документов;
4. составление заголовков дел на литовском и русском языках;
5. перешифровка дел.

В новой описи № 1 фонда № 370 «Шкудский (Иоганисбергский) магдебургский суд» каждое из 2 дел, вписанных в печатный каталог Н. Горбачевского, получили новые инвентарные номера. Рядом указаны и старые шифры каталога Н. Горбачевского.

Опись № 1 фонда № 370 состоит из актовых крепостных, поточных и декретовых книг. Крайние даты документов 1707–1785 гг. В самой древней книге крепостных и декретовых книг Шкудского (Иоганисбергского) магдебургского суда за 1707–1752 гг. имеется более 230 документов.

Крепостные акты – это завещания, акты купли-продажи, долговые обязательства, квитационные и дарственные записи, торговые сделки и др. Особенно большую ценность представляют завещания. Они наглядно отражают социально-экономическое развитие Шкудских горожан и уровень их правовой культуры. Поточными актами являются жалобы, заявления, вызовы в суд, свидетельства возных о вручении вызовов в суд, обдукции, акты ввода во владения и осмотра места преступления и др.

При составлении описи № 1 фонда № 370 «Шкудский (Иоганисбергский) магдебургский суд» нефондовых дел в ней не обнаружено. Особенности дат, физического состояния и состава дел указаны в таблице первой описи, в колонке «примечания». В актовых книгах документы написаны на польском и немецком языках. В описи № 1 также составлены новые заголовки дел на литовском и русском языках, точнее указаны хронологические рамки документов и количество листов.

Всего в описи № 1 фонда № 370 «Шкудский (Иоганисбергский) магдебургский суд» имеются 2 единицы хранения, хронологические рамки которых 1707–1785 гг.

Старший специалист

Отдела распространения информации

Виолета Пансевич